

5. Dobko T. V. (2013). Dovidkovo-bibliografichna diialnist naukovykh bibliotek Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: stanovlennia ta rozvytok (KhKhst. — pershe desiatyllittia KhKhIst.) [Reference and bibliographic activity of the scientific libraries of the National Academy of Sciences of Ukraine: formation and development (XX century — the first decade of the XXI century)]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Spirin O. M., Ivanova S. M., Novytskyi O. V. (2012). Elektronni bibliotechni informatsiini systemy naukovykh i navchalnykh zakladiv [Electronic library information systems of scientific and educational institutions]. Kyiv [in Ukrainian].
7. Pro vyshchuosvitu : zakon Ukrainy [Law of Ukraine "On Higher Education"] (2006). Kyiv [in Ukrainian].
8. Pro osvitu : zakon Ukrainy [Law of Ukraine "On Education"]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, 38—39, st. 380. <http://http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Title from the screen [in Ukrainian].
9. Kaliberda N., Yasinska O., Pivniuk O. (2016). Elektronni informatsiini resursy v systemi bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannia naukovi biblioteki [Electronic information resources in the system of library and information service of the scientific library]. *Bibliotechnyi visnyk*, 6, 21—28 [in Ukrainian].
10. Konoval L. V. (2013). Metody doslidzhennia korystuvachiv biblioteki ta yikh informatsiinykh potreb [Methods of studying library users and their information needs]. Adaptatsiia zavdan i funktsii naukovi biblioteki do vymo hrozvytku tsyfrovyykh informatsiinykh resursiv : materialy Mizhnar. nauk. konf. (Kyiv, 8—10 zhovt. 2013 r.). (s. 78—80). Kyiv [in Ukrainian].
11. Konoval L., Yakovenko, O. (2016). Tradytsiini ta novatsiini aspekty orhanizatsii roboty z nezadovolenyimi zapytamy korystuvachiv u naukovi bibliotetsi [Traditional and innovative aspects of organizing work with unsatisfied user requests in a research library]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainyim. V. I. Vernadskoho*, 44, 126—141 [in Ukrainian].
12. Lobuzina E. V. (2017). Informatsionnyj portal "Nauka Ukrainy: dostup k znaniyam" [Information portal "Science of Ukraine: access to knowledge"]. *Biblioteki natsionalnykh akademij nauk: problemy funkcionirovaniya, tendenczii rozvytiya*, 14, 35—46 [in Russian].

Надійшла до редакції 18 червня 2019 року

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 002.2:39](477)"1917/1918":[061.1:015](477.411)
DOI: 10.36273/2076-9555.2019.7(276).33-40

Альона Хайло,

науковий співробітник відділу ретроспективної бібліографії
Книжкової палати України,
e-mail: biblio@ukrbook.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1216-7399>

Видання фольклорних текстів 1917—1918 рр. у спеціалізованій фонді Книжкової палати України: книгознавчий аспект*

Збірок неказкової прози у фонді Державного архіву друку Книжкової палати України зберігається лише дві: "На розвагу старим дітям: дідові та бабині перекази" (1918), зібрані та записані С. Тобілевич (за редакцією В. Короліва-Старого), та башкирські народні перекази "Убогий Гирей" (1918), зібрані й перекладені О. Діхтярем.

Перша збірка надрукована київським видавництвом "Сміх" і здебільшого містить анекдоти та невеличкі народні оповідання, зібрані акторкою й письменницею С. Тобілевич. Видання малодосліджене, оскільки не вдалося віднайти жодної розвідки, присвяченої збірці чи загалом фольклористичному доробку С. Тобілевич (йдеться саме про доробок, який становлять прозові жанри фольклору); натомість виявлено лише невелику згадку про зазначену книгу. У виданні 1982 р. "Українські народні пісні в записках Софії Тобілевич" розміщено розвідку фольклориста та літературознавця С. Мишанича "Фольклористичний доробок Софії Тобілевич" [31]. Досліджуючи діяльність письменниці, автор зосереджується саме на пісенній, тобто музичній фольклористиці, лише побіжно згадуючи, що, крім ліричних жанрів, вона також записувала прозові фольклорні тексти. В розвідці вміщено світліни рукописів, поміж яких і обкладинка зібрання фольклорної прози "Дідові

казки. Сумні, веселі й жартівливі. Для розваги старих дітей зібрала Софія Тобілевич". С. Мишанич зазначає, що зібрання зберігається в рукописах 1935 р., а всі матеріали, згідно з титульним аркушем, записано в дожовтневий період [31]. Дослідник також зауважує, що "1918 р. частина казок, бувальщин, віршованих бесід, скоромовок тощо була надрукована в книжці "Дідові казки. Сумні, веселі й жартівливі. Для розваги старих дітей зібрала Софія Тобілевич" [31, с. 39]. Проте, крім назви та року видання, С. Мишанич не подає жодної інформації, тобто ані назви видавництва, що випустило збірку, ані місця видання. Назва книги, котра зберігається у фонді Книжкової палати України, як бачимо, відрізняється від поданої С. Мишаничем. Опис вмісту збірки також не збігається — дослідник аналізує не друковане видання, а рукопис (зокрема, перелічує фольклорні жанри, що увійшли в збірку). Редактором видання 1918 р. зазначено письменника та видавця В. Короліва (В. Королів-Старий), але інформації про його зв'язки із С. Тобілевич не знайдено.

Збірка "Убогий Гирей", опублікована київським видавництвом "Січ", складається з кількох фольклорних творів, які, згідно з назвою, є башкирськими народними переказами. Записав та, вочевидь, переклав тексти українською мовою педагог та письменник

* Закінчення. Початок див.: Вісник Книжкової палати. — 2019. — № 6. — С. 37—43.

О. Діхтяр (О. Діхтярь). Де та за яких обставин зібрано тексти точно встановити неможливо, адже у збірці, що зберігається у фонді, на це немає жодних вказівок. Проте у другому виданні, випущеному в Черкасах також 1918 р., є позначка: "Чугуїв, військовий табір, 1915, VII—26" [25]. Поодинокі біографічні дослідження містять порівняно небагато інформації про життя О. Діхтяра, як, власне, й автобіографії, написані 1919 та 1929 р., — в обох варіантах автор, описуючи своє життя впродовж 1915—1917 рр., обмежується лише інформацією про те, що служив тоді в армії [27]. Враховуючи відомості, подані в позначці до другого видання, можемо припустити, що перекази записано в армії від солдата-башкира. В автобіографії О. Діхтяр не згадує про фольклористичну діяльність, а назви переказів подає лише в переліку поміж літературознавчих праць чи художніх творів, жодним чином їх не відокремлюючи. Вказівка на те, що письменник займався збиральницькою діяльністю, є в автобіографії 1929 р.: "Велику збірку приказок, — зібраних О. Діхтярем, — Всеукраїнська академія наук має незабаром друкувати" [27, с. 172]. Проте збірка так і не побачила світ.

Обидва наведені видання неказкової прози мало-відомі фахівцям, а отже особливо цікаві як для фольклористів, так і для науковців, які досліджують діяльність С. Тобілевич та О. Діхтяра.

Міфологію у спецфонді 1917—1918 рр. репрезентовано лише одним виданням: "Оповідання про давніх героїв" німецького історика античності Б.-Г. Нібура (1776—1831), у перекладі українською М. Якимовецького. Оригінальна книга вийшла друком 1842 р. у Гамбурзі [15], а переклад українською 1916 р. надрукувало у Петрограді Благодійне товариство видання загальнокорисних і дешевих книг. Організація, заснована 1897 р. генералом і меценатом М. Федоровським, попри заборони, випускала книги українською мовою [11]. У спецфонді Книжкової палати України зберігається друге видання, оприлюднене в Києві 1918 р. видавничим товариством "Друкарь".

Суто науковою працю Б.-Г. Нібура визнати важко, адже вона розрахована на дітей молодшого віку — історик написав її для свого маленького сина. Втім, автор ознайомлює читачів із давньогрецькою міфологією та порушує окремі наукові питання у вступній статті, тобто видання можна віднести до фольклористичних.

Зауважимо, що перекладена назва певним чином відрізняється від оригінальної "Griechische Heroengeschichten" ("Оповідання про грецьких героїв"). Книга складається з трьох міфологічних оповідей: "Мандрівка Аргонавтів", "Оповідання про Геракла" та "Геракліди". Відповідно, мова та виклад оповідей прості й зрозумілі, адаптовані для дитячого сприйняття та розуміння. Цю особливість М. Якимовецький зберігає і в перекладі. М. Зеров у рецензії схвально оцінив його роботу: "Переклад Якимовецького зроблений дуже гарною мовою, чистою і бездоганною, і з цього боку заслуговує якнайширшого розповсюдження" [9]. Загалом позитивною була й рецензія О. Левицького в

"Книгарі", проте мала кілька зауважень: "М. Якимовецький переклав їх добірною, простою мовою, і тільки в деяких місцях безпотрібно допустився провінціалізмів" [14].

Автор вступної статті Ф. Слюсаренко — також не надто відома у літературних колах постать, а його біографія й донині залишається доволі фрагментарною та уривчастою. Проте відомо напевно, що він був істориком античності та займався викладацькою діяльністю; майже все життя провів за межами України [13]. Вступна стаття "Грецькі боги" — саме наукова розвідка, адже автор насамперед тлумачить поняття "міф" та ознайомлює читачів з основними давньогрецькими богами й міфологічними сюжетами. В рецензіях стаття отримала розбіжні оцінки. М. Зеров розкритикував її, але не через зміст чи науковий рівень, а через те, що текст написано занадто сухо й складно для дитячого розуміння: "Тон, в якому ці оповідання переказуються, більше на місці був би в підручнику для старших класів середньої школи, аніж в дитячій книжці" [9]. Натомість О. Левицький позитивно відгукнувся про передмову: "До книжки додано коротеньку вступну статтю Ф. Слюсаренка про грецьких богів, написану вміло, чистою, ясною мовою" [14].

Лише одне видання у фонді Державного архіву друку присвячено народній драмі — "Український вертеп" (1918) зі вступною статтю О. Кисіля (справжнє прізвище Кисельов) [10]. Видавництво, зазначене в книзі, — "Благодійне товариство", і йдеться, найімовірніше, про Благодійне товариство видання загальнокорисних і дешевих книг. Про це свідчить випуск книги російською та українською мовами 1916 р. у Петрограді. Та вперше працю "Український вертеп" було надруковано в Черкасах 1915 р. російською мовою [10]. Видання 1918 р. не знайдено в бібліотеках. У "Книгарі" також надруковано рецензію літературознавця М. Марковського на видання 1916 р., проте вона підходить і до видання 1918 р.

У книзі вміщено вступну статтю "Про походження українського вертепу" театрознавця О. Кисіля, текст народної вертепної драми та ноти до неї. Подано також бібліографію літератури про український вертеп. Учений досліджує історію лялькового театру та вертепу, що, на його думку, походить із Західної Європи [30, с. 4—22]. І саме ця розвідка становить наукову цінність для фольклористики. Текст вертепної драми менш цінний, адже є синтетичним — зведеним із двох варіантів народної драми, запозичених зі збірок О. Маркевича та Г. Галагана. Навіть більше, О. Кисіль не лише поєднав два тексти, а й замінив застарілі та церковнослов'янські слова українськими чи й загалом вилучив окремі вислови, про що зазначено у вступній статті. М. Марковський у рецензії гостро розкритикував такий підхід: "З таким методом видання цього пам'ятника ні в якому разі не можна погодитись, хоч це і педагогічне видання, а не наукове, бо через такий спосіб пам'ятник зовсім втрачає свій стилістичний вигляд, що має дуже велику вагу при його студюванні" [16]. Рецензент також зауважив, що при зведенні двох текстів укладач не завжди може обрати найкращий варіант, що, безумовно, позначилося на результаті.

Поміж аналізованої літератури варта уваги збірка паремій "На всякий випадок життя", надрукована в Києві у видавництві "Сміх" 1917 р. В архіві зберігається другий том, відомостей про перший не знайдено. Справжні імена упорядників не зазначено, збірку підписано криптонімами О. Д. та В. С. У "Книгарі" А. Ніковський, позитивно оцінюючи працю, зауважував: "Даремно упорядники цієї книжки поховалися за ініціалами своїх імен і прізвищ" [21]. У "Зведеному каталозі україномовної книги державних бібліотек та музеїв України" укладачами зазначено письменника В. Короліва-Старого та літературознавця О. Дорошкевича [8]. Перше ім'я не викликає жодних сумнівів, адже В. Королів-Старий займався фольклористикою та був одним із засновників видавництва "Сміх" [19]. Проте ім'я другого упорядника потребує уточнення, адже не знайдено жодної інформації щодо фольклористичної діяльності О. Дорошкевича, лише в окремих його літературознавчих розвідках розглянуто зв'язки творчості певного письменника з фольклором. Інформації про те, що літературознавець займався збиральницькою діяльністю, не знайдено. За словником псевдонімів і криптонімів О. Дея, поміж тих, хто підписував свої праці "В. С.", є прізвище В. Короліва-Старого, а поміж тих, хто обрав криптонім "О. Д." — О. Дорошкевича [6]. Якщо спиратися суто на перелік імен, наведених у словнику, то його авторство видається найбільш імовірним. У статті письменника В. Мацька "Інтертекстуальне прочитання філологічних праць Василя Зборовця" наведено інші відомості: разом з О. Дорошкевичем упорядником збірки "На всякий випадок життя" був мовознавець В. Зборовець [17]. Проте звідки взято цю інформацію та чи є підстави вважати В. Зборовця одним з упорядників — не зазначено. Поміж науковців окресленого періоду був, наприклад, і О. Діхтяр, який також міг використати криптонім "О. Д.". Хоча у словнику О. Дея немає такого варіанта, проте на доведення цього припущення свідчать кілька фактів. По-перше, вчений цікавився фольклором, записував казки та легенди, а головне, наприкінці 1920-х рр. планував видати збірку зібраних ним приказок [27]. По-друге, О. Діхтяр мав зв'язок із В. Королівом-Старим, оскільки мав за дружину його двоюрідну сестру; крім того, обидва співпрацювали з "Книгарем". Отже, можемо припустити, що одним з упорядників міг бути саме О. Діхтяр.

У передмові автори досліджують жанр прислів'їв і приказок, їхню форму й будову; з'ясовують, яке значення мають паремії та яку цінність становлять для науковців. Вагоме значення збірка має не лише завдяки значному обсягу матеріалу (містить понад півтори тисячі прислів'їв і приказок), а й завдяки його ретельній систематизації. Упорядники створили ґрунтовну класифікацію паремій, згрупувавши прислів'я та приказки за розділами: 1) народній календар: зима; весна; літо; осінь; свята взагалі; господарський календар; природа; 2) доля: доля; Бог; правда; щастя; багатство; гроші; торг та борги; бідкування; голота; 3) розум та дурість: розум; наука; знання; розумна мова; хитрощі; дурість; недотепність; балаканина;

4) праця: всяка праця; господарська робота; в полі; в оборі; лінощі та ледарство; панування; 5) існування людини: дитинство; дівчата; краса та врода; жіноцтво; весілля і шлюб; родинні відносини; хвороба; старість; смерть; 6) почуття: кохання; радощі; сум та журба; жах та полохливість; гнів; скупощі; заздрощі; голод; 7) вдача людини: добрість; досвідченість; сила; жвавість; млявість; неохайність; глузування; пиха; нахабство; брехня; поговорі та плітки; сварка та лайка; пияцтво; злодійство та шахрайство; 8) громадські відносини: патріотизм; воля; товариство; приятелі; вороги; сусіди; гості; 9) духовенство: попи; ченці; дяки; 10) національності: козаки; москалі; ляхи; цигани; 11) сентенції: мораль; побажання; всякі. Завдяки ґрунтовній класифікації збірка зручна в користуванні як для читачів, так і для дослідників.

У фонді Книжкової палати України зберігаються чотири видання дум, два з яких надруковано 1917 та 1918 рр. для шкіл Педагогічним бюро Полтавського губернського земства в серії "Книжки для читання в класі" (випуски 3 і 8). У 1917 р. завідувачем Бюро став археолог і музеєзнавець М. Рудинський, що сприяло зростанню обсягів української шкільної літератури до 1 млн примірників [4]. Виходили друком букварі, граматики, читанки, підручники з арифметики, географії, історії тощо. М. Рудинський уважав за потрібне навчати дітей не лише рідної мови та історії, а й народної культури, тому поміж шкільної літератури було чимало зразків фольклорної творчості (здебільшого тексти дум без наукових пояснень і приміток).

Решту книг — перше та друге видання збірки "Думи кобзарські" — випустило у світ видавництво "Сіач". Збірка містить, так би мовити, "синтетичні" тексти. Загалом їх 17: "Про вдову і трьох синів", "Про сестру та брата", "Невольницький плач", "Про Марусю Богуславку", "Про трьох братів Озівських", "Про Кішку Самійла", "Про Олексія Поповича", "Про козака Голоту", "Про Хведора Безрідного", "Про смерть трьох братів коло Самарки", "Хмельницький та Барабаш", "Про жидів-рандарів", "Корсунська баталія", "Смерть Богдана Хмельницького", "Про Хвеська Андибєра", "Івась Удовиченко", "Про смерть козака-бандурника".

Перше видання "Дум кобзарських" надруковано 1917 р. накладом видавничого товариства "Сіач". Упорядник, який, власне, не зазначив ані імені, ані навіть ініціалів чи псевдоніма, не лише запозичив думи з інших фольклорних видань (зокрема, з праць "Записки о Южной Руси" П. Куліша та "Исторические песни малорусского народа" М. Драгоманова і В. Антоновича), а й позводив різні варіанти текстів в один. Д. Ревуцький зауважував у рецензії: "Брав один варіант, вкладав у нього то рядки, то цілі фрагменти, то поодинокі слова з других варіантів і більш усього пильнував про те, щоб дума виходила якомога довша" [23]. Звичайно, упорядник не перший, хто опрацював тексти в такий спосіб, але головною проблемою збірки є цілковита відсутність інформації про те, які саме зміни внесені. Д. Ревуцький також зауважив, що не всі варіанти, обрані укладачем, вдалі, до того ж він часом перероблював думи на власний розсуд [23].

Збірка неабияк втрачає й через численні помилки, брак пояснювальних приміток чи пояснень до текстів і навіть передмови. В підсумку рецензент схарактеризував і діяльність видавництва загалом: "Треба зазначити, що по цій книжці, як і по інших виданнях "Сіяча" можна бачити, що видавнича техніка дуже ще не удосконалена в товаристві, і його видання поки що відгонять "провінціалізмом" [23]. Однак зауважимо, що товариство "Сіяч" було засновано 1917 р., і ця збірка — одне з найперших його видань [34].

Друга книга вийшла друком 1918 р. Видавництво, схоже, дослухавшись до критики, додало передмову В. Степового "Козацькі думи й кобзарі", хоча справжнє ім'я точно визначити важко. Згідно зі словником псевдонімів та криптонімів О. Дея, псевдонім "В. Степовий" використовували дві особи: історик і бібліограф В. Біднов та громадський діяч і політик З. Висоцький [6]. Роки життя обох припадають на початок — першу половину ХХ століття, але, враховуючи сфери їх діяльності, авторство В. Біднова видається більш імовірним. Учений досліджував історію церкви та запорозького козацтва, писав праці з історіографії, архівознавства та бібліографії [26]. У біографічних дослідженнях немає жодної згадки про роботу історика з думами чи фольклором взагалі, але якщо зважати на зацікавлення В. Біднова історією запорозького козацтва та життям Січі, а також на те, що жанр дум тісно з ними пов'язаний, можна припустити, що він вивчав і цей фольклорний жанр. У передмові досліджено не лише тексти дум та їх жанрові особливості, а й життя, діяльність, історію та стан тогочасного кобзарства. Думи подано ті самі, що й у першому виданні, без змін.

До тематично-жанрової групи публікацій, котрі містять пісенні фольклорні тексти, увійшли як суто фольклорні збірки, так і збірки поезій, до яких укладачі додали народні твори. Поміж кількох фольклорних збірок найбільш значущими є видання, що складаються з двох книг: перша та друга частини "Народних мелодій з голосу Лесі Українки", які записав та уклав український музикознавець-фольклорист, чоловік письменниці К. Квітка. Обидві частини вийшли друком у Києві, проте видавництво "Час" зазначено лише в другому томі. Упорядник планував опублікувати зібрання текстів одною книгою, але в процесі літографування було виготовлено лише частину збірки, в якій містилося 122 пісні. І лише після перерви, 1918 р., ще 103 пісні надруковано у другій частині [29]. Проте систематизація, зміст і нумерація сторінок залишилися незмінними, тому перша й друга частини мають наскрізну пагінацію. Зміст подано наприкінці другої частини збірки.

Загалом видання містить 225 пісенних текстів, до яких додано ноти, інформацію про різноманітні варіанти текстів, пояснення та невеликі дослідження пісень. Як зазначено в передмові до першої книги, частину пісенних текстів записано впродовж 1899—1900 рр. у Гадячі та Києві, решту — 1907 і 1908 рр. у Балаклаві та Ялті. К. Квітка також зауважував, що окрім пісень Лесі Українка та її брат М. Косач за-

писали безпосередньо від волинських селян, але більшу частину поетеса "держала в пам'яті весь свій вік і продиктувала мені в кінці мая і початку червня 1913 р. у Куцаїсі" [20]. К. Квітка систематизував пісенні тексти в такий спосіб: 1) веснянки, весняні ігри і танки (26 пісень); 2) пісні на Купала (19); 3) пісні жнивварські (6); 4) колядки (6); 5) щедрівки (1); 6) різдвяна гра (1); 7) на колодку (2); 8) весільні (30); 9) на Хрестини (3); 10) пісні історичні, козацькі, рекрутські (9); 11) балади (21); 12) пісні ліричні й побутові (53); 13) пісні жартівні (10); 14) пісні до танцю (29); 15) колискові (6); 16) дитячі пісні (13). Матеріал, уміщений у збірці, належить до конкретного етнографічного регіону — Волині.

Укладаючи збірку, К. Квітка опрацював велику кількість різноманітних джерел — як фольклорних збірок, шукаючи варіанти записаних ним текстів, так і наукових праць та досліджень. Зокрема, у розвідках до пісень він посилається на праці широкого кола вітчизняних і закордонних учених і збирачів фольклору, поміж яких: М. Лисенко, Ф. Колесса, М. Максимович, Я. Головацький, І. Колесса, В. Милорадович, О. Потебня, Б. Грінченко, М. Довнар-Запольський, М. Драгоманов, І. Франко, В. Залеський, Р. Кайндль, В. Гнатюк, М. Костомаров, Ч. Нейман, П. Житецький, А. Єдличка, Марко Вовчок, В. Щепотєв, С. Людкевич, О. Кольберг, О. Кошиць, А. Метлинський, П. Лукашевич, Марко Грушевський, З. Глогер та інші.

Композитор та етнограф О. Кошиць зазначав у рецензії: "Почувається також, що матеріал записано не просто в народі, а од інтелігентного виконавця" [12]. Тому збірка важлива не лише як колекція фольклорних текстів, а й цінне джерело для досліджень творчості та діяльності Лесі Українки: "...праця мала величезне значення як для вивчення творчої спадщини поетеси та її фольклорних зацікавлень, так і для суто наукової і практичної мети" [29, с. 396].

Решта збірок фольклорних текстів не такі значущі, проте доволі цікаві, як-от аналізоване в першій частині статті видання М. Лободовського "Дітські пісні, казки й загадки" (1917), "Військовий співаник" (1918), впорядкований Б. Левитським, і книга "Колядки" (1918), упорядник якої невідомий.

Перша збірка — це передрук видання 1876 р., випущеного друкарнею С. Єремєєва в Києві. Її випустило у світ київське видавництво "Шкільна освіта", залишивши тексти без жодних змін, лише додавши ілюстрації П. Холодного. Щодо змісту, то разом із прозовими та ліричними творами збірка містить також 40 пісень різних жанрів: колискові, дрібушки, веснянки, щедрівки, ліричні, весільні й пісні літературного походження. Незначна наукова цінність видання (для фольклористів) зумовлена відсутністю приміток чи пояснень до текстів, вказівок на джерела, звідки їх узято (на відміну від казок, в яких принаймні зазначено місце, де записано текст). Певні пісенні тексти подано фрагментарно, проте найбільшим недоліком збірки, безперечно, є брак класифікації та систематизації, а отже хаотичне розміщення матеріалу. Власне, за це працю М. Лободовського також критикував пе-

дагог і письменник О. Діхтяр: "...нумерацію цих пісень зроблено хіба тільки задля того, щоб не розгубити окремих клаптиків-уривків з різних пісень, бо системи в розкладі матеріалу — немає ніякої" [5, с. 139]. Критики зазнало й товариство "Шкільна освіта", оскільки О. Діхтяр не схвалив ідею перевидання старої збірки: "...це — друге видання (хоч цього чомусь і не зазначено на книжечці) збірки М. Лободовського, але зовсім не зредактоване і не виправлене щодо сучасних вимог педагогіки й поглядів на чистоту мови" [5, с. 138].

Збірка "Військовий співаник" побачила світ на складі видавництва "Національна свідомість" в Українській народній армії. У передмові зазначено: "Цей невеликий збірничок українських пісень видається заходами Національно-культурно-політичної Інспекції Української Народної Армії" [3, с. 1]. Відомостей про видавництво з такою назвою знайти не вдалося, як, власне, й про згадану Інспекцію, щодо якої зустрічаємо лише поодинокі згадки в дослідженнях з історії Української революції 1917—1921 рр. чи Армії УНР. Місце та рік випуску не зазначено. В інших книгосховищах видання немає.

Збірка містить фольклорні пісенні тексти та народні пісні літературного походження, а також ноти до них, записані композитором і хоровим диригентом Б. Левитським (пісні аранжовано для дво- й триголосого хорів). Окрім того, у збірці також наведено гімн "Вже воскресла Україна". Редактор видання "О. Піль...ч" — О. Пилькевич, військовий та політичний діяч, який 1917 р. очолював агітаційно-просвітницький відділ Українського генерального військового комітету (УГВК, вищий керівний орган українського військового руху) [2]. Про діяльність цього відділу, на жаль, немає докладної інформації, лише згадка, що 1917 р. "при агітаційно-просвітньому відділі була відкрита книгарня. Відділ також розпочав видавничу діяльність" [18]. Можемо припустити, що видання збірки пов'язано з роботою саме цієї структури. Над передмовою, згідно з підписом, працювали два автори: О. Пилькевич (цього разу записаний як О. Піль-ч) і письменник М. Козоріс.

Рік видання не зазначено, але під час дослідження виявлено факти, на підставі яких можемо припустити, що насправді збірка вийшла 1917 р. (до фонду надійшла 1918 р.). По-перше, вивчивши біографію укладачів, авторка з'ясувала, що від середини 1917 р. О. Пилькевич перебував у Петрограді (як представник УГВК при Головному штабі російської армії), а 1918 р. був консулом Української Держави в Москві [28]. Отже, 1918 р. О. Пилькевич навряд чи міг опікуватися виданням "Військового співаника" для Української народної армії (крім того, перебував поза межами Батьківщини). Водночас М. Козоріс 1917 р. повернувся в Україну після заслання в Томську, а 1918 р. був заарештований та ув'язнений за наказом уряду Української Держави [1]. Відповідно, працювати над збіркою письменник міг роком раніше. По-друге, в спецфонді зберігається ще одне видання "Національної свідомості": невеличка розвідка письменника С. Панаценка (більше відомого під псевдонімом С. Василь-

ченко) "Шануймо рідну пісню: для селян і козаків" (1919). І саме 1919 р. О. Пилькевич обіймав посаду головного інспектора національно-культурно-політичних справ у Дієвій армії УНР [28]. Зважаючи на тематику цього видання, котра перегукується з "Військовим співаником", та назву видавництва, можна припустити, що саме О. Пилькевич відігравав важливу роль у публікації зазначених видань. Це також підтверджує думку, що 1918 р., коли військовий не очолював відділ чи інспекторат Армії УНР, збірка навряд чи могла бути упорядкована та видана. Отже, найімовірніше, що книга побачила світ 1917 р. Біографія Б. Левитського також не дає відповіді на це питання, проте в переліку його творів згадано "Військовий співаник", хоча точної дати не зазначено, а є лише вказівка на початок 1920-х рр. [22].

Повна назва збірки: "Військовий співаник: 60 найкращих українських пісень патріотичних, історичних і побутових з нотами", та вміщено в ній лише 10 пісенних текстів. Це свідчить про те, що було заплановано видати кілька збірок, однак через історичні події та особисті обставини (зокрема, згадаємо біографію О. Пилькевича), друком вийшла лише одна, адже про інші випуски інформації немає. Видання спрямовано на патріотичне виховання, піднесення бойового духу, агітацію й навіть, певною мірою, пропаганду. Орієнтована збірка не так на пересічного українця, як на українських вояків, про що свідчать відомості на обкладинці, передмова та примітки до пісень (не кажучи про устанovu, що видала збірку). Наприклад, на обкладинці зазначено: "Для козацьких хорів і сотень, з поясненням деяких пісень" та "Всі пісні написані в цьому співанику повинні співати і знати як молитви усі козацькі діти Української армії" [3]. Передмову можна назвати одою українській народній пісні, закликом знати та співати її, відмовлятися від "непристойної московської фабрично-солдатської пісні-частушки" [3, с. 1]. Автори наголошують, що насамперед вивчити ці пісні мають військові: "...щоб кожний полк, сотня, кожна батарея знали отсі пісні, як "Отче Наш" [3, с. 2]. Після передмови міститься "Маленьке пояснення" Б. Левитського. Композитор стисло коментує аранжування та пояснює, що записав ноти так, аби їх легко було зрозуміти: "Аранжировка зроблена так, що вона буде по силі всякому мало мальській грамотному в нотах і він зможе організувати співочий гурток" [3]. У примітках до окремих творів наголошено на обов'язковому їх вивченні. У примітках до історичних пісень наведено стисло довідку, що радше є поетизованим описом героїв пісень: гайдамаків, Байди-Вишневецького, Я. Мороза, Максима Залізняка, козаків Сафрона та Нечая. До збірки входить гімн "Вже воскресла Україна"; три пісні літературного походження (тобто авторські тексти, які народ перейняв, певним чином видозмінив і зробив анонімними): "Не пора, не пора" (І. Франко), "Слава Україні" (Г. Чупринка), "Шалійте, шалійте" (О. Колесса), "Ми гайдамаки" (О. Маковей); та п'ять текстів історичних народних пісень: "Про Байду" ("Ой п'є Байда мед-горілочку..."), "Про Мороза" ("Ой Морозе, Морозенку..."), "Про Сафрона" ("Ой не знав козак, не знав Сафрон..."),

"Про Нечая" ("Ой то ж не хміль, не хмілина..."), "Про Максима Залізняка" ("Максим козак Залізняка..."). Зауважимо, що пісню "Слава Україні" аранжував не Б. Левитський: у кутку сторінки перед текстом зазначено прізвище іншого композитора — К. Стеценка.

Збірку "Колядки" (2-ге видання, 1918) випущено в Києві видавничим товариством "Друкарь", упорядник невідомий. Тексти дібрано з різних фольклорних збірок та аранжовано для дитячих хорів. Зокрема, джерелами слугували видання М. Лисенка та К. Стеценка, але окремі твори відредаговано. Музикознавець і фольклорист Д. Ревуцький у рецензії на збірку зазначає, що частину творів наведено зі змінами, а в текстах і гармонізації пісень можна помітити надмірний нахил укладача до "Богогласника" й народної творчості [24]. Хоча ці зміни автор рецензії не схвалив, проте рекомендував збірку для шкіл. Для фольклористів і фольклористичних праць, пов'язаних із дослідженням фольклорних текстів, це видання менш цінне.

Решта книг — збірки художніх текстів (поезій), що містять також і народні уснопоетичні тексти. У фонді Книжкової палати України зберігається шість таких видань: два співаники, і чотири видання для читалень і просвітницьких товариств. Співаники мають національно-патріотичний характер і випущені на вимогу часу: "Ще не вмерла Україна" (3-тє видання, Катеринослав, "Просвіта", 1917) та "Козацькі пісні волі" (Кам'янець-Подільський, "Подільський національний союз", 1918). Упорядники збірок невідомі, не зазначено навіть ініціалів. Складаються співаники з патріотичних віршів відомих українських поетів і фольклорних текстів, зокрема пісень січових стрільців, революційних та історичних пісень.

Видання для просвітницьких товариств і читалень, до яких увійшли фольклорні тексти, репрезентовано у фонді збіркою "Сніжинки" (Полтава, 1917), виданою Педагогічним бюро Полтавського губерньського земства. Упорядником першої збірки віршів із нотами (переважно до народних пісень) є М. Рудинський (зазначено лише ініціали М. Я.). Загалом збірок випущено чотири, й кожна з них присвячено певній порі року: "Сніжинки" (твори на різдвяну тематику, колядки й щедрівки); "Проліски" (весняні пісні), "Клечане" (купальські танки) та "Жовте листя" (оповідання про осінь) [4]. З перелічених видань у спецфонді Книжкової палати України наявна лише перша книга.

По кілька народних текстів міститься у виданнях: "Маленький декляматор для "Просвіт" (Харків, "Просвещение", 1918), упорядкував письменник та етнограф Г. Хоткевич (визначено за передмовою, примітками та рекламною сторінкою книги); "Український декляматор" (Київ, "Друкарня Раїціса", 1918), укладач — П. Ковальчук; "Шляхом волі" (Лейпциг—Київ, "Українська накладня", 1918), упорядник невідомий. До складу видань, окрім поезій, входять також художні прозові твори й різножанрові народні пісні, зокрема колядки, ліричні та історичні.

Висновки. У спецфонді 1917—1918 рр. зберігається відносно незначна кількість видань фольклорних текстів, здебільшого фольклорні збірки й збірки художньої літератури, до яких увійшли й народні тексти. Окремо можна виділити видання для дітей. Статистичне дослідження свідчить, що їх найбільше — у зазначений період активно видавали казки українською мовою, поміж яких, окрім авторських казок і перекладів, було чимало фольклорних творів різних народів. Для дітей друкували і літературу інших жанрів, наприклад, збірки пісень, забавлянок та ігор, перекази міфів. Варті уваги кілька видань дум. Хоча жанр, безперечно, не дитячий, проте збірки, про які йдеться, видавали як книги для читання в класі. Такий значний обсяг різноманітної літератури для дитячої аудиторії був зумовлений тогочасною суспільно-політичною ситуацією, адже саме за часів Центральної Ради з'явилася можливість видавати українську книгу великими накладками, попри імперську цензуру та заборони. Причина, з якої для дитячих видань обирали саме народну творчість, імовірно полягала в тому, що науковці та педагоги прагнули прищепити малечі любов до мови, культури та своєї країни, а фольклор підходив для цієї мети якнайкраще. Виходили друком також наукові праці та збірки для піднесення національної свідомості й патріотизму.

Отже, в 1917—1918 рр. читачі продовжували цікавитися народною культурою та фольклором. Хоча збірок фольклорних текстів виходило значно менше, ніж у другій половині XIX століття, проте книг, певним чином пов'язаних із фольклором, друкували доволі багато, змінилося лише читацьке призначення — від збиральництва фольклору та випуску фольклорних збірок перейшли до видань для широкого кола читачів і для дітей.

Список використаної літератури

1. Арсенич П. І. Козоріс Михайло Кирович // Енциклопедія сучасної України. — Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=7981. — Назва з екрана.
2. Буравченко А. О. Пилькевич Олександр Меркурійович // Енциклопедія історії України / голов. редкол.: В. А. Смолій (голов. ред.) [та ін.]. — Київ, 2011. — Т. 8 : Па—Прик. — С. 205.
3. Військовий співаник / упоряд. для двох і трьоголос. хору Б. Левитський; [передм. О. Піл-ч, М. Козоріс]. — [Б. м.] : Нац. свідомість, [1918?]. — 15 с. : нот., іл.
4. Гавриш Р. Л. М. Я. Рудинський — голова Педагогічного бюро Полтавського губерньського земства / Р. Л. Гавриш // Археологічний літопис Лівобережної України. — 2002. — № 2/2003. — № 1. — С. 196—198.
5. Голобуцький П. В. Кисіль Олександр Григорович / П. В. Голобуцький, О. В. Зорька // Енциклопедія історії України / голов. редкол.: В. А. Смолій (голов. ред.) [та ін.]. — Київ, 2007. — Т. 4 : Ка—Ком. — С. 304.
6. Дей О. І. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XVI—XX ст.) / О. І. Дей. — Київ : Наук. думка, 1969. — 559 с.
7. Діхтяр О. Дітські пісні, казки й загадки / Олекса Діхтярь // Книгарь. — 1917. — Число 3. — С. 138—141. — Рец. на кн.: Дітські пісні, казки й загадки / зложив М. Лободовський; з рис. худож. П. І. Холодного. — Київ : Укр. т-во шк. освіти, 1917. — 130, II с.

8. *Друкований* зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України : / [уклад. І. О. Негрейчук]. — Харків : Фоліо. — 2008. — Вип. 4 : 1917—1919. — 283, [2] с.
9. *Зеров М.* Нібур. Оповідання про давніх героїв / М. Зеров // Українське письменство / упоряд. М. Сулима. — Київ, 2002. — С. 196. — Рец. на кн.: Нібур. Оповідання про давніх героїв / Нібур ; пер. М. Якимовецький ; з вступ. ст. ["Грецькі боги"] Ф. Слюсаренка. — Вид. 2-ге. — Київ : Друкарь, 1918. — 64 с.
10. *Кисіль О. Г.* Український театр / О. Г. Кисіль. — Київ : Мистецтво, 1968. — С. 256, [4] с.
11. *Корнієвська О. В.* Благодійне товариство видання загальнокорисних і дешевих книг // Енциклопедія історії України / голов. редкол. В. А. Смолій (голова редкол.) [та ін.]. — Київ, 2003. — Т. 1 : А—В. — С. 300.
12. *Кошиць О.* Народні мелодії з голосу Лесі Українки. Т. 1 і Т. 2 / Олек. Кошиць // Книгарь. — 1918. — Число 12/13. — С. 762—766. — Рец. на кн.: Народні мелодії з голосу Лесі Українки / записав і упорядив Климент Квітка. — Київ : [б. в.], 1917. — 2 т.
13. *Куценко Ю.* Невідоме дослідження про Михайла Драгоманова / Ю. Куценко // Південний архів. Серія: Історичні науки. — 2009. — Вип. 30. — С. 198—210.
14. *Левицький О.* Нібур. Оповідання про давніх героїв / Ор. Левицький // Книгарь. — 1917. — Число 4. — С. 184—185. — Рец. на кн.: Нібур. Оповідання про давніх героїв / Нібур ; пер. М. Якимовецький ; з вступ. ст. ["Грецькі боги"] Ф. Слюсаренка. — Вид. 2-ге. — Київ : Друкарь, 1918. — 64 с.
15. *Ловягин А. М.* Нібур Бартольд-Георг / А. М. Л. // Энциклопедический словарь / издатели: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. — Санкт-Петербург, 1897. — Т. 21 : Нибелунги—Нэффцер. — С. 5—7.
16. *Марковський М.* Український вертеп. Текст, малюнки, ноти / М. Марковський // Книгарь. — 1919. — Число 17. — С. 1071—1074. — Рец. на кн.: Український вертеп : текст, мал., ноти / з вступ. ст. Ол. Кисіля. — Петроград : Благодієв. о-во издания общепольз. и дешевых книг, 1916. — 68, [1] с.
17. *Мацько В. П.* Інтертекстуальне прочитання філологічних праць Василя Зборовця / В. П. Мацько // Педагогічний дискурс. — 2011. — Вип. 9. — С. 207—211.
18. *Михайлова С. В.* Урядова військова преса доби Центральної Ради та УНР / С. В. Михайлова // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. — 2011. — Вип. 4. — С. 106—115.
19. *Мушинка М. І.* Королів-Старий Василь / М. І. Мушинка // Енциклопедія сучасної України. — Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=5995. — Назва з екрана.
20. *Народні мелодії з голосу Лесі Українки / записав і упорядив Климент Квітка.* — Київ : [б. в.], 1917. — Ч. 1. — 128 с.
21. *Ніковський А.* На всякий випадок життя. / Ан. Ніковський // Книгарь. — 1918. — Число 7. — С. 405—406. — Рец. на кн.: На всякий випадок життя : (народні приказки та прислів'я) / упоряд.: В. С., О. Д. — Київ : Сміх, 1917. — Кн. 2. — 128 с.
22. *Пархоменко Л. О.* Левитський (Левицький) Борис Порфирівич / Л. О. Пархоменко // Енциклопедія сучасної України. — Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=53706. — Назва з екрана.
23. *Ревуцький Д.* Думи кобзарські / Д. Ревуцький // Книгарь. — 1918. — Число 6. — С. 343—344. — Рец. на кн.: Думи кобзарські. — Черкаси : Січ, 1917. — 100, [1] с.
24. *Ревуцький Д.* Колядки / Д. Ревуцький // Книгарь. — 1919. — Число 20. — С. 1307—1308. — Рец. на кн.: Колядки. — Вид. 2-ге. — Київ : Друкарь, 1918. — 31 с. : іл., нот. іл.
25. *Ротач П. П.* Колоски з літературної ниви : короткий літ. календар Полтавщини / П. П. Ротач. — Полтава : Полтав. літератор, 1999. — 560 с.
26. *Саламаха І.* Біднов В. О. — як дослідник запорозького козацтва / І. Саламаха // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. — 1998. — Вип. 4. — С. 358.
27. *Самі про себе :* автобіографії укр. митців 1920-х років / упоряд. Р. Мовчан. — Київ, 2015. — С. 168—172.
28. *Тинченко Я. Ю.* Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917—1921) / Ярослав Тинченко. — Київ, 2007. — Кн. 1. — С. 338—339.
29. *Українка Л.* Зібрання творів : у 12 т. / Леся Українка. — Київ : Наук. думка, 1977. — Т. 9. — 431 с.
30. *Український вертеп :* текст, мал., ноти / з вступ. ст. Ол. Кисіля. — Київ : Благодійне т-во, 1918. — 68, [1] с.
31. *Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич / упоряд., вступ. ст. та прим. С. В. Мишанич.* — Київ, 1982. — С. 9—40.
32. *Ульяновська С. В.* Василь Біднов / [С. Ульяновська, В. Ульяновський] // Українська культура : лекції за ред. Дмитра Антоновича / упоряд. С. В. Ульяновська. — Київ, 1993. — С. 514—526.
33. *Ульяновський В. І.* Біднов Василь Олексійович // Енциклопедія історії України / голов. редкол.: В. А. Смолій (голова ред.) [та ін.]. — Київ : Наук. думка, 2003. — Т. 1 : А—В. — С. 269—270.
34. *Фіть Л. В.* Етапи діяльності черкаського видавництва "Січ" / Л. В. Фіть // Наукові записки Інституту журналістики. — 2014. — Т. 55. — С. 225—229.

Aliona Khailo

The editions of folklore texts in 1917—1918 years in special fund of the Book chamber of Ukraine: bibliological research

The author considers folklore editions of 1917—1918 years that are stored in the special fund of the Book Chamber of Ukraine — a part of the State Archive of Printing 1917—1976 years that wasn't separated and contains publications which were prohibited by censorship bodies. Separate editions of folklore piece and folklore collections are analyzed, as well as the publication of folklore texts contained in collections of fiction. The statistical analysis of folklore editions is conducted: by the number of publications in general, by the place of publication, by the publishing house; the classification of books according to their subjects and folklore genres presented in them is carried out as well. Book analysis of folklore editions is carried out. Thus, the author examines not only the content of the book, but also appeals to the books reviews of 1917—1918 years: the journal "Knyhar. Litopys ukrainskoho

pysmenstva", published by the Association "Chas" in Kyiv from September 1917 to March 1920, is chosen as the main source of reviews. The author considers names of compilers, in particular, the research work on the decryption of pen names and pseudonyms, information about unknown names is carried out. The author of the article also draws attention to illustrations and names of illustrators. Because of amount of materials, the study is divided into two parts, and the first one is devoted to the study of the editions of fairy-tale prose (which make up the majority of the studied folklore editions). The author also reviews the latest scientific publications, however, since the folklore editions of 1917—1918 years, which are stored in the special fund of the Book Chamber of Ukraine, at the time of writing of this article, were not studied and publications devoted to them were not found. Therefore, the research and studies considered are devoted (whole or partly) to the book publishing and editions of 1917—1918 years. This study may be termed multidisciplinary because it is on the verge of bibliography and folklore.

Keywords: folklore, folklore studies, special fund, The Book Chamber of Ukraine, fairy-tale prose, Knyhar, bibliography, folklore editions, collections of folklore

References

1. Arsenych P. I. (2013). Kozoris Mykhailo Kyrovych. In Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=7981.
2. Buravchenkov A. O. (2011). Pylkevych Oleksandr Merkuriiovych. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 8. Pa—Pryk* (p. 205). Kyiv: Naukova dumka.
3. Levytskyi B. (Ed.), (1918). Viiskovyi spivanyk. [W. p.]: Nats. svydomyist.
4. Havrysh R. L. (2002/2003). M. Ya. Rudynskiy — holova Pedahohichnoho biuro Poltavskoho hubernskoho zemstva. *Arkheolohichni litopys Livoberezhnoi Ukrainy*, 2/1, 196—198.
5. Holobutskiy P. V., Zorka O. V. (2007). Kysil Oleksandr Hryhorovych. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 4. Ka—Kom* (p. 304). Kyiv: Naukova dumka.
6. Dei O. I. (1969). Slovnyk ukrainskykh psevdonimiv ta kryptonimiv (XVI—XX st.). Kyiv: Naukova dumka.
7. Dikhtiar O. (1917). Ditski pisni, kazky y zahadky. *Knyhar*, 3, 138—141.
8. Nehreichuk I. O. (2008). Drukovanyi zvedenyi katalog ukrainomovnoi knyhy derzhavnykh bibliotek ta muzeiv Ukrainy. Vyp. 4. 1917—1919. Kharkiv: Folio.
9. Zerov M. (2002). Nibur. Opovidannia pro davnikh heroiv. In M. Zerov. *Ukrainske pysmenstvo* (p. 196). Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko "Osnovy".
10. Kysil O. H. (1968). Ukrainskyi teatr. Kyiv: Mystetstvo.
11. Korniiivska O. V. (2003). Blahodiine tovarystvo vydannia zahalnokorysnykh i deshevnykh knih. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 1. A—V* (p. 300). Kyiv: Naukova dumka.
12. Koshyts O. (1917). Narodni melodii z holosu Lesi Ukrainky. T. 1 i T. 2. *Knyhar*, 12—13, 762—766.
13. Kutsenko Yu. (2009). Nevidome doslidzhennia pro Mykhaila Drahomanova. *Pivdennyi arkhiv. Ser.: istorychni nauky*, 30, 198—210.
14. Levytskyi O. (1917). Nibur. Opovidannia pro davnikh heroiv. *Knyhar*, 4, 184—185.
15. Loviahyn A. M. (1897). Nybur Bartold-Heorh. In F. A. Brokhauz, Y. A. Efron (Publishers). *Entsyklopedycheskyi slovar. T. 21. Nybelunhy—Nefftser* (5—7). Sankt-Peterburh: Typo-Lytohrafyia Y. A. Efrona.
16. Markovskiy M. (1919). Ukrainskyi vertep. Tekst, maliunky, noty. *Knyhar*, 17, 1071—1074.
17. Matsko V. P. (2011). Intertekstualne prochyttannia filolohichnykh prats Vasylia Zborovtsia. *Pedahohichni dyskurs : zb. nauk. prats.* 9, 207—211.
18. Mykhailova S. V. (2011). Uriadova viiskova presa doby Tsentralnoi Rady ta UNR. *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka: ist. Nauky*, 4, 106—115.
19. Mushynka M. I. (2014). Koroliv-Staryyi Vasyl. In Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=5995.
20. Kvitka K. (1917). Narodni melodii z holosu Lesi Ukrainky (Ch. 1.). Kyiv.
21. Nikovskiy A. (1918). Na vsiakiy vypadok zhyttia. *Knyhar*, 7, 405—406.
22. Parkhomenko L. O. (2016). Levytskyi (Levytskyi) Borys Porfyrovych. In Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy. http://esu.com.ua/search_articles.php?id=53706.
23. Revutskiy D. (1917). Dumy kobzarski. *Knyhar*, 6, 343—344.
24. Revutskiy D. (1918). Koliadky. *Knyhar*, 20, 1307—1308.
25. Rotach P. P. (1999). Kolosky z literaturnoi nyvy: korotkyi literaturnyi kalendar Poltavshchyny. Poltava: Poltavskiy literator.
26. Salamakha I. (1998). Bidnov V. O. — yak doslidnyk zaporozkoho kozatstva. *Problemy istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuky*, 4, 358.
27. Movchan R. (Ed.), (2015). Sami pro sebe: avtobiohrafii ukrainskykh myttsiv 1920-kh rokiv. Kyiv: Klio.
28. Tynchenko Ya. Yu. (2007). Ofiterskyi korpus Armii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1917—1921). (Book 1). Kyiv: Tempora.
29. Ukrainka Lesia. Zibrannia tvoriv u 12 t. (T. 9). Kyiv: Naukova dumka.
30. Kysil O. (Ed.), (1918). Ukrainskyi vertep: tekst, mal., noty. Kyiv: Blahodiine Tovarystvo.
31. Myshanych S. V. (Ed.), (1982). Ukrainski narodni pisni v zapysakh Sofii Tobilevych. Kyiv: Naukova dumka.
32. Ulianovska S. V. & Ulianovskiy V. I. (1993). Vasyl Bidnov. In Ulianovska S. V. & Ulianovskiy V. I. (Eds.), *Ukrainska kultura : lektsii za redaktsiieiu Dmytra Antonovycha*. Kyiv: Lybid
33. Ulianovskiy V. I. (2003). Bidnov Vasyl Oleksiiovych. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 1. A—V* (pp. 269—270). Kyiv: Naukova dumka.
34. Fit L. V. (2014). Etapy diialnosti cherkaskoho vydavnytstva "Siiach". *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky : nauk. zb.* 55, 225—229.

Надійшла до редакції 19 липня 2019 року